

ДОСТУПНІСТЬ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

Систематизовані види доступності комунальних послуг для населення і визначено критерії їх кваліфікації. Запропоновано введення категорійно-понятійного комплексу "соціальна доступність", та проведено порівняння соціальної доступності послуг для населення по країнах на макроекономічному та мікроекономічному рівнях. Розроблено модель впливу соціальної доступності на рівень платіжної дисципліни населення за комунальні послуги.

The article is dedicated to the analysis of systematized types of accessibility utilities. Introduced new concepts and complex categories and comparison of social services available to countries on macroeconomic and microeconomic levels. The model of social influence on the level of availability payment subject population for housing and utilities.

Ключові слова: соціальна доступність, соціальна справедливість, житлово-комунальні послуги, соціальна допомога, субсидія, платіжна дисципліна.

Key words: social accessibility, social justice, housing services, social assistance, subsidy, payment discipline.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ І АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблематику витрат населення на житлово-комунальні послуги та соціального захисту вразливих верств населення з боку держави проаналізовано в публікаціях І. Башмакова [1], С. Хачатряна [2], В. Саріогло [3], С. Герасименко [4], А. Єрмішиної [5] та дослідженнях міжнародних інституцій [6].

Разом з тим, у цих та інших публікаціях бракує комплексного підходу до визначення цієї соціально-економічної характеристики домогосподарства та її визначального впливу на розвиток сфери комунальних послуг, що стало предметом дослідження, висвітленого у цій статті.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної наукової публікації є визначення поняття соціальної доступності послуг для населення, чинників, які її формують, порівняння доступності на макро- та мікрорівнях, взаємозв'язків між соціальною доступністю та платіжної дисципліною населення за житлово-комунальні послуги.

Вплив соціальної доступності на розвиток сфери комунальних послуг визначатиметься залежністю темпів приведення підприємств цієї сфери до рівня рентабельного і прозорого виробництва товарів, ресурсів та якісного надання послуг від зростання добробуту населення та покращення соціального сприйняття реформи галузі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Лібералізація цін і тарифів в ході ринкових перетворень призвела до суттєвого подорожчання житлово-комунальних послуг. Характерною особливістю такого подорожчання в багатьох країнах стало випереджаюче зростання вартості житлово-комунальних послуг у порівнянні з цінами на інші споживчі товари та послуги. В Україні за період з 1992 по 2001 роки ціни на всі споживчі товари і послуги зросли більш ніж в 89 тис. разів, а тарифи на комунальні послуги — в 1,46 млн разів. Таким чином, підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги в 16 разів перевищило зростання цін на всі споживчі товари і послуги разом узяті.

У лютому 1994 року Уряд України приступив до здійснення програми поетапного переходу до повної оплати вартості житлово-комунальних послуг сім'ями

з достатнім рівнем доходів. Був затверджений графік поступового підвищення розміру платежів населення за спожиті житлово-комунальні послуги до наступних рівнів фактичної вартості послуг: 20% в 1994 році, 40% в 1995 році, 60% в 1996 році. Поставлена мета була досягнута: якщо на початку 1995 року населення України в середньому відшкодовувало 6% – 8% фактичної вартості послуг, то в січні 1996 року цей показник становив уже 60%. Влітку 1996 року відбулося чергове підвищення тарифів на всі види житлово-комунальних послуг, і рівень відшкодування населенням фактичної вартості послуг склав уже 80%. Станом на кінець 2001 рік було досягнуто 100% відшкодування населенням фактичної вартості комунальних послуг в різних регіонах України, але подальші політичні чинники на місцевому на національному рівнях зупинили цей процес, що призвело до зниження показника протягом наступних 10 років у середньому до 60%. Саме в період 90-х років минулого сторіччя в Україні стає актуальним питання забезпечення платоспроможного попиту на товари і послуги у житлово-комунальному господарстві, тобто забезпечення балансу між інтересами підприємств, населення та держави. Таким чином, доступність послуг для населення виникає як соціальний чинник, що впливає на темпи оздоровлення економіки сфери житлових та комунальних послуг ґрунтуючись на соціально-економічних характеристиках різноманітних верств населення.

Доступність житлово-комунальних послуг мають важливе значення для добробуту людей. Особливо для малозабезпечених домашніх господарств, коли висока вартість житлово-комунальних послуг в порівнянні з низькими доходами часто пов'язані із серйозними фінансовими труднощами.

Практика провідних країн Європейського Союзу потребує розглядати 5 видів доступності у сфері комунальних послуг: фізичну, економічну, інформаційну, об'ємну та якісну. В Україні приділяється увага фізичній та якісній, перша частіше живається як технічна доступність. Сутність технічної доступності полягає у можливості отримання житлових та комунальних послуг, що пов'язано з наявністю інфраструктури (об'єктів генерації, транспортування та постачання послуги або комунального товару, ресурсу). Якісна доступність — це своєрідний інтегральний показник відповідності якості комунальної послуги або товару вимогам чинного законодавства (органолептичним, технічним, температурним, часовому регламенту та іншим характеристикам якості).

Технічна та якісна доступності запроваджені як інтегральні характеристики послуг для оцінки діяльності суб'єктів природних монополій та суміжних ринків комунальних послуг. Складові інтегральних показників розраховуються на базі статистичних даних та форм звітності для комісій, що здійснюють державне регулювання у сфері комунальних послуг та електроенергетики.

Інформаційна доступність, виходячи з розуміння провідних країн світу, характеризує можливість споживачів своєчасно різноманітними засобами отримати вичерпну інформацію про якісні та економічні характеристики послуги та відповідну діяльність суб'єкта виробництва, транспортування та постачання комунальної послуги або товару. Об'ємна доступність характеризує об'ємні показники послуги, що доступні для споживання. Останній вид доступності, на погляд автора публікації, не є системним, тому що є наслідком економічної доступності (обсяг комунальної послуги, що може бути сплачено споживачем) або одним з показників технічної доступності, тобто наявності інфраструктури (мереж) для забезпечення споживача відповідної послугою.

Аналіз економічної доступності послуг, товарів та ресурсів для населення, з метою забезпечення соціально-орієнтованого державного регулювання сферою комунальних послуг, має стратегічне значення.

По-перше, під час аналізу економічної та соціальної доступності необхідно поєднати житлово-комунальні, комунальні послуги, товари і ресурси (далі — ЖКП) з причини їхньої статистичної нероздільності та соціального сприйняття як єдиного комплексу послуг відносно якого розраховується платоспроможність домогосподарства.

По-друге, на думку автора, треба визначити даний вид доступності, як "соціальна доступність", з наступних причин:

- зазначена характеристика досі не має усталеного визначення та єдиної назви (економічна доступність [1], цінова доступність [5], соціальне сприйняття, поріг чутливості);

- поняття стосується виключно однієї групи споживачів — населення (домогосподарств), готовність та здатність сплачувати яких залежить, зокрема, від соціально-демографічних характеристик, що не має відношення до інших груп споживачів (об'єкти бюджетної сфери, підприємства), спроможність до оплати ЖКП яких визначається відповідно видатками бюджету на ці цілі та економічною доцільністю;

- недоступність послуг надає право для домогосподарства звертатися за державної соціальної допомогою.

Соціальна (економічна) доступність житлово-комунальних послуг для населення досі не має офіційного визначення у чинному законодавстві України також. У 2000 році вперше законодавчо закріплені державні соціальні нормативи та соціальні гарантії у зазначеній сфері. З метою визначення державних гарантії щодо надання житлово-комунальних послуг та розмірів плати за житло і житлово-комунальні послуги, які забезпечують реалізацію конституційного права громадянина на житло запроваджені такі нормативи [7]:

- гранична норма оплати послуг з утримання житла, житлово-комунальних послуг залежно від отриманого доходу;

- соціальна норма житла та нормативи користування житлово-комунальними послугами, щодо оплати яких держава надає пільги та встановлює субсидії малозабезпеченим громадянам;

- показники якості надання житлово-комунальних послуг.

Опосередковано сутність соціальної доступності віддзеркалена в нормативах користування житлово-комунальними послугами, які закладаються в розрахунок розмірів субсидій та пільг. Але зазначені соціальні нормативи не є комплексними та не створюють підґрунтя для прогнозів соціальних наслідків під час приведення тарифів до економічно обґрунтованого рівня.

Автор цієї публікації пропонує до впровадження новий категоріально-понятійний комплекс — "соціальна доступність". Соціальна доступність житлово-комунальних послуг — соціально-економічна характеристика домогосподарства-споживача житлово-комунальних послуг і товарів, що вимірюється питомою часткою витрат на сплату житлово-комунальних послуг і товарів до сукупних витрат домогосподарства, наслідком перевищення граничного рівня якої є падіння платоспроможності або повна неспроможність домогосподарства сплачувати за відповідні послуги, що є підставою для отримання відповідних видів державної соціальної допомоги за умови споживання житлово-комунальних послуг у межах соціальних норм і нормативів. Соціальна доступність — це фактично здатність домогосподарства сплачувати житлово-комунальні послуги в гарантованих державою обсягах (соціальних норм та нормативах), що не обмежує спроможність до споживання інших товарів та послуг першої необхідності (продукти харчування, охорона здоров'я, освіта).

Поняття "соціальна доступність" є досить широким і охоплює не лише економічні, а й соціальні, і політичні аспекти. Проводячи оцінку соціальної доступності житлово-комунальних послуг, важливо розрізняти два поняття: здатність споживача оплатити послуги (платоспроможність) і його готовність платити. Необхідно зазначити, що готовність платити знаходиться на межі між економічними, соціальними, політичними та мотивованими аспектами доступності. Метою аналізу готовності платити є визначення максимальної суми, яку споживач готовий заплатити за певний обсяг послуг певної якості. Крім того, аналіз готовності платити дозволяє дізнатися, наскільки більше згодні платити домогосподарства за послуги кращої якості. Аналіз готовності платити ґрунтується на суб'єктивних судженнях споживача про власні фінансові можливості, якість і ціну послуг. Тому готовність більш доцільно розглядати як складову аналізу якості послуг та визначення оптимального співвідношення ціна/якість ґрунтуючись на соціологічних обстеженнях та опитуваннях. Своєрідним синонімом готовності є соціальна прийнятність ціни на ЖКП, що багато в чому визначається суспільним сприйняттям справедливості ціни. У цьому сенсі соціальну прийнятність можна розглядати як колективну готовність суспільства в цілому платити за житлово-комунальні послуги. Зростаючі ціни при одночасному погіршенні якості послуг, змушують багатьох споживачів сумніватися в справедливості діючих цін на ЖКП.

Сприйняття справедливості цін і тарифів на ЖКП не обмежується довірою або недовірою населення до рахунків за послуги, що виставляються підприємствами цієї галузі. Багато соціальних питань у цій сфері необхідно розглядати крізь призму "справедливості", яка зачіпає чотири основні аспекти (див. табл. 1).

Здатність платити або показник платоспроможності відповідає на питання, чи достатній рівень доходу домогосподарства, щоб оплатити вартість ЖКП без серйозного збитку для споживання інших товарів і послуг першої необхідності. Сім'я вважається нездатною платити за послуги, якщо оплата цих послуг вимагає значного скорочення витрат на інші товари і послуги першої необхідності. Економічний аналіз платоспроможності ґрунтується на об'єктивних статистичних даних, і його результати мають бути достатньо надійними.

Таким чином, платоспроможність є основним індикатором доступності послуг. Показник платоспроможності визначає рівень доходу домогосподарства, достатній для оплати ЖКП без значної втрати споживання інших товарів і послуг першої необхідності.

Платоспроможність залежить як від ціни та обсягу споживання послуг, так і від фінансової здатності населення сплачувати спожиті послуги, тобто пов'язана в основному з визначенням тягаря (питомої ваги) витрат населення на оплату послуг. Це означає, що доступність

послуг зростає, якщо їх вартість зменшується та/або фінансові можливості населення зростають.

Фінансова здатність населення оплачувати послуги оцінюється на рівнях [3]:

— макроекономічному — оцінка тягара витрат на послуги з використанням макроекономічних даних ("макродоступність" або оцінка платоспроможності населення країни в цілому);

— мікроекономічному — оцінка тягара витрат на послуги з використанням мікроекономічних даних ("мікродоступність" або оцінка платоспроможності в розрізі окремих груп домогосподарств/ населення).

Найкоректнішим методом кількісної оцінки доступності послуг на макрорівні, або на рівні країни в цілому, є визначення частки доходів або витрат середньостатистичного домогосподарства, що припадає на оплату послуг. Даний показник є найбільш поширеним серед країн Європейського Союзу та СНД.

Макродоступність через порівняльний аналіз з пострадянськими країнами є доцільним через багато спільних чинників: стан інфраструктури житло-комунального господарства, технологічний уклад економічного розвитку, види та принципи системи соціального захисту населення. Наведемо показники макродоступності за даними відповідних національних статистичних служб (див. рис. 1).

Аналіз по країнах СНД за даними 2010 року дає змогу зробити неоднозначні висновки: порівняно невеликі витрати населення в Україні на ЖКП (9,5% проти 9,2% у середньому по країнах) у сукупності з витратами на продукти харчування забезпечує країні найгірші показники доступності двох видів товарів і послуг першої необхідності: 61,1% проти 52,3% по наведених інших країнах.

Порівняння України з країнами Європейського Союзу зумовлено поступовою адаптацією державних норм і стандартів до законодавства ЄС, зокрема принципів та базисів для розрахунку соціальної допомоги (рис. 2).

Макродоступність ЖКП в Західній Європі також варто розглядати через об'єднання з витратами на їжу, які у середньому по країнах наведених вище складають у 2010 році — 15%. Таким чином, дві істотні умови існування домогосподарства — продукти харчування та сплати за житлово-комунальні послуги — складають лише 21,7%, що незрівняне з 61,1% в Україні.

Окремо розглядається соціальна доступність на макроекономічному рівні в країнах Центральної та Східної Європи, які спадкували аналогічну з нашою країною інфраструктуру комунального господарства та відповідні радянські методи державного управління нею (рис. 3).

Вигідна позиція України щодо соціально доступності ЖКП (9,5% проти 10,4% у середньому по країнах) втрачає свої позиції під час сукупних розрахунків з витратами на харчування (22% в Центрально-Східній Європі): 61,1% порівняно з 32,4%.

Таким чином, Україна за макроекономічними показниками порівняння посідає останнє місце щодо соціальної доступності житлово-комунальних послуг для населення з наступних об'єктивних причин:

— низького рівня добробуту домогосподарств, який підтверджується значною питомою вагою витрат на продукти харчування — 51,6%, що близько до показника абсолютної бідності (60%) [4, с. 60];

— низьких показників ефективності ви-

Таблиця 1. Основні аспекти соціальної справедливості тарифів та цін на житлово-комунальні послуги

<p>1. Справедливість між групами з різним рівнем доходів</p> <p>Цей аспект припускає, що малозабезпечені верстви населення не повинні платити за послуги непропорційно велику частину свого наявного доходу в порівнянні з більш забезпеченими споживачами. Реалізація цього принципу вимагає від держави заходів або по зниженню цін на житлово-комунальні послуги, або по збільшенню наявного доходу малозабезпечених.</p>	<p>2. Справедливість між регіонами</p> <p>Ціни повинні відображати реальні витрати, які можуть значно відрізнятися в різних регіонах. Принцип рівності між регіонами припускає, що і в тих містах, де ціна на житлово-комунальні послуги є особливо високою, ці послуги все одно повинні бути доступними для населення.</p>
<p>3. Справедливість між різними категоріями споживачів</p> <p>Цей принцип передбачає оптимальний розподіл житлово-комунальних послуг між різними категоріями споживачів, що передбачає виконання різноманітних функцій (економічної, соціальної, екологічної).</p>	<p>4. Справедливість між поколіннями</p> <p>Справедливість між поколіннями в рамках більш широкого поняття сталого розвитку передбачає, що сьогодинні рівні споживання не повинні обмежувати можливості майбутніх поколінь щодо використання різних видів ресурсів (водних, енергетичних і т.п.), а також передбачає справедливий розподіл витрат на фінансування інфраструктури серед поколінь.</p>

робництва, транспортування та постачання послуг (товарів, ресурсів) у сфері житлового та комунального господарства (енергоємність та втрати у 2—3 рази вище за середньоєвропейські показники).

Оцінка рівня макродоступності є необхідною при порівнянні ситуації в декількох країнах. Але є недостатньою при ухваленні конкретних рішень під час підвищення тарифів і соціального захисту населення.

На думку автора, оцінювати рівень соціальної мікродоступності треба із застосуванням наступних підходів:

— визначення середньої частки витрат на ЖКП у сукупних витратах середнього домогосподарства;

— розрахунку частки домогосподарств, витрати на ЖКП яких перевищують встановлений Урядом [9] граничний рівень (10% та 15% від сукупних витрат).

Даний аналіз дозволяє визначити частку домогосподарств, які вимушені платити за послуги "занадто багато", тобто платежі яких перевищують встановлений критерій доступності. Результати такої оцінки допомагають оцінити масштаб проблеми і є надзвичайно корисними при розробці заходів соціального захисту домогосподарств, які характеризуються низькою платоспроможністю.

Спільна робота експертів Проекту Агентства з міжнародного розвитку США (USAID) "Розвиток міського теплозабезпечення" з автором публікації дозволила проаналізувати результати статистичних обстежень домогосподарств щодо витрат на ЖКП за квінтільними групами (за рівнем середньодушових доходів на місяць) (рис. 4).

Аналіз наведених вище даних дозволяє дійти до таких висновків:

— соціальна доступність на мікрорівні має сезонний характер, що зумовлено виникненням додаткових вит-

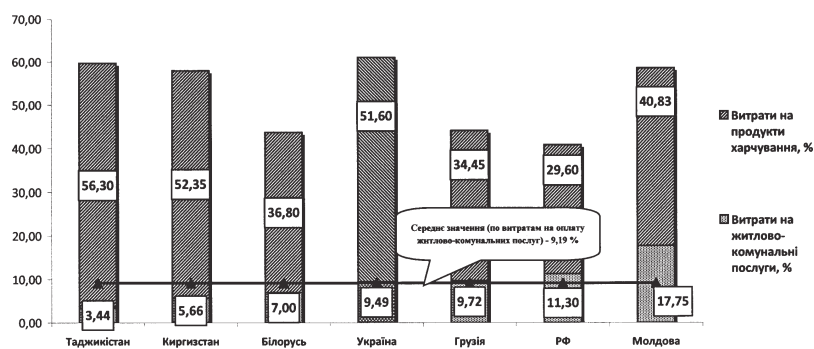

Рис. 1. Витрати окремих країн СНД на житлово-комунальні послуги та продукти харчування у структурі сукупних споживчих витрат, 2010 рік, % [8]

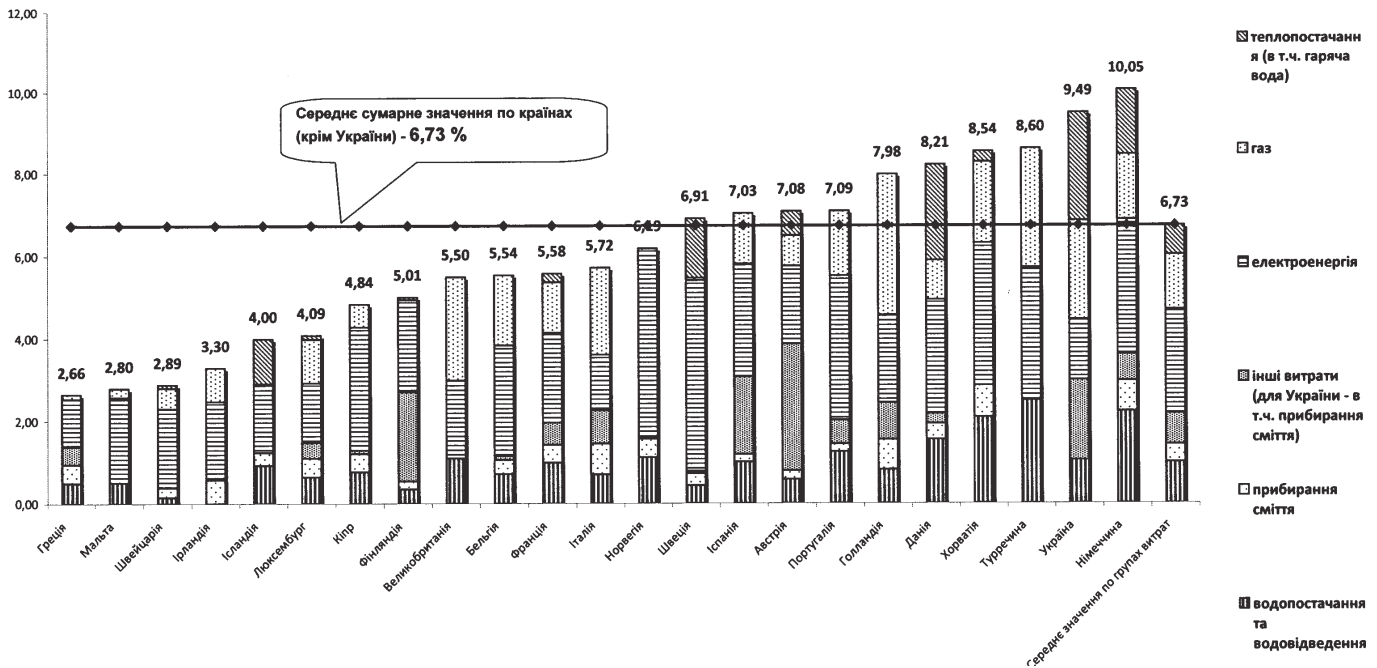

Рис. 2. Частка витрат домогосподарств країн Західної Європи на житлово-комунальні послуги у структурі сукупних споживчих витрат, 2010 рік, % [8]

рат домогосподарств в опалювальний період (природний газ, вугілля або централізоване опалення);

— у середньому за рік жодна з квінтільних груп не досягає граничного рівня витрат (10% для непрацездатних та 15% для працездатних);

— перепад між опалювальним та міжопалювальним періодами у витратах домогосподарств є значним, особливо для найбільш вразливих верств населення (1, 2, 3 квінтільні групи — до 1,8 разів), що свідчить про критичний рівень витрат на теплоспоживання.

Враховуючи, що система соціального захисту в Україні дозволяє звертатися населенню в будь-який період, коли існує ознака потреби у допомозі, середні витрати на ЖКП не є показовими для визначення доступності на мікрорівні. Нижній поріг доступності (10% для непрацездатних) мож-

на вважати основним, вважаючи що 80% звернень за субсидією за ЖКП надходить від домогосподарств, що складаються виключно з непрацездатного населення.

Наступний аналіз має остаточно розкрити соціальну доступність ЖКП на мікрорівні через додаткові соціальні індикатори: частку домогосподарств, що можуть потенційно отримати субсидію на відшкодування витрат на ЖКП та питому вагу сімей, які фактично отримують даний вид соціальної допомоги (див. рис. 5).

Діаграма ілюструє, що для 39,7% населення (переважно непрацездатного віку) ЖКП є недоступними, тобто їх витрати на комунальні і житлові товари, ресурси і послуги перевищують 10% від сукупних грошових витрат. Серед працездатного населення лише 17,8% можуть претендувати на відповідний соціальний захист.

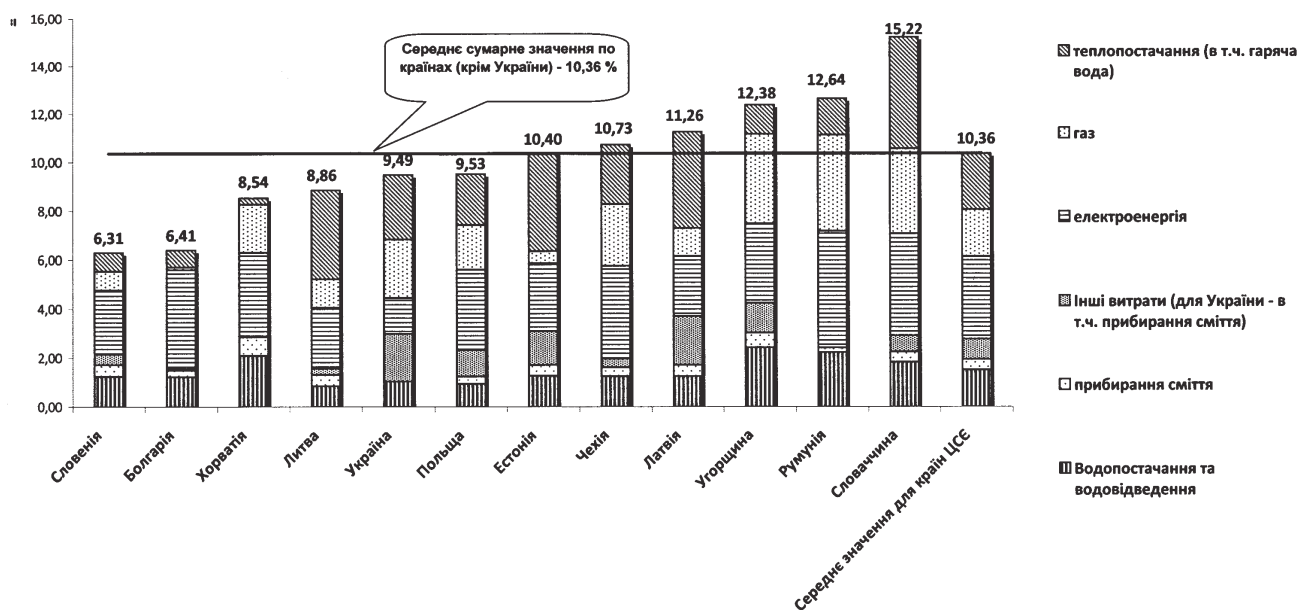

Рис. 3. Частка витрат домогосподарств Центрально-Східної Європи на житлово-комунальні послуги у структурі сукупних споживчих витрат, 2010 рік, % [8]

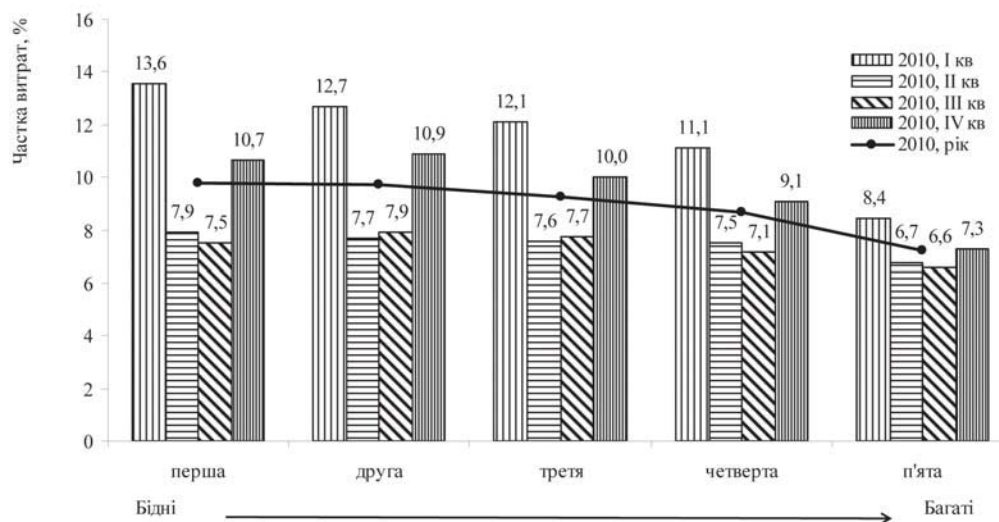

Рис. 4. Витрати домогосподарств на житлово-комунальні послуги у сукупних грошових доходах за квінтільними групами доходів на місяць, 2010 рік, %

Фактичних отримувачів субсидій значно менше — 7,5% у "піковій" опалювальний період.

На думку автора, причини різниці між потенційними та фактичними субсидіантами (домогосподарства, яким нараховується субсидія для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг) доцільно згрупувати наступним чином:

- "ментальні чинники" — не впливовість обсягу субсидії для корінної зміни добробуту сім'ї (середній розмір субсидії у 2011 році коливався від 70 грн. влітку до 170 грн. в опалювальний період);
- "адміністративні чинники" — занадто довга та складна процедура збору та підтвердження даних, які необхідні для призначення зазначеної соціальної допомоги;
- "обмежувальні чинники" — шість видів підстав для відмови у призначенні субсидії, зокрема майновий ценз, підтвердження доходу усіх зареєстрованих та інше;
- "тіньові чинники" — свідоме заниження офіційних доходів (тінізація) визначає фактичне знаходження домогосподарства в умовах соціальної доступності житлово-комунальних послуг.

Усі наведені чинники є віддзеркаленням особистого погляду домогосподарства на соціальну доступність або недоступність ЖКП, виходячи з чинних тарифів, цін та рівня доходів. Приведення тарифів та цін до економічно обґрунтованого рівня передбачає динаміку абсолютних розмірів витрат на послуги, які можуть значно випереджати індекси споживчих цін (інфляцію) на інші товари першої необхідності, що спонукатиме сім'ї до двох можливих варіантів дій: соціально відповідальної поведінки (звернення за субсидією) та безвідповідальної поведінки (часткова або повна відмова від своєчасної оплати послуг та ресурсів).

За думкою професора І. Башмакова [1], ключовим фактором, що визначає дисципліну платіжів, є навіть не тарифи, а співвідношення "платіж за ЖКП / дохід", тобто соціальна доступність. За думкою дослідника, що ґрунтується на статистичних показниках по деяких суб'єктах Російської Федерації за період 2001—2004 років, зростання відношення "платіж / дохід" на 1% призводить до зниження збору платежів також на 1%. Експерт доводить, що граничний рівень соціальної доступності ЖКП становить 6—7%, за яким рівень платіжної дисципліни 95%. Підвищення тарифів і цін на відповідні ресурси і послуги до 8% призведе до падіння фінансової дисципліни до позначки 90%, а перевищення витрат домогосподарства понад 15% знизить платежі до 65%.

Приведені дослідження є корисними для побудови моделі впливу соціальної доступності ЖКП на платіжну дисципліну населення в Україні. Досвід аналізу доступності на макrorівні свідчить про нагальну потребу врахування витрат на другу, а фактично першу ознаку соціальної спроможності домогосподарства — частку витрат на продукти харчування (табл. 2).

Побудуємо рівняння лінійної залежності платіжної дисципліни від кожного з визначених факторів окремо. Кореляція між платіжною дисципліною та часткою витрат домогосподарств на ЖКП складає 35,4%, тобто взаємозалежність практично відсутня. Вплив одразу двох факторів (частка витрат домогосподарств на харчування та частка витрат домогосподарств на ЖКП) на платіжну дисципліну дає кореляцію 58,4%, що характеризує зворотній нестійкий взаємозв'язок.

Рівняння лінійної залежності платіжної дисципліни від вказаних двох факторів має наступний вигляд:

$$Y = 93,673 + 0,401 \cdot X_1 - 2,062 \cdot X_2,$$

де Y — рівень платіжної дисципліни, %;

x_1 — частка витрат домогосподарств на харчування, %;

x_2 — частка витрат домогосподарств на комунальні послуги, %.

Відповідно до лінійної залежності побудуємо графік залежності платіжної дисципліни від частки витрат домогосподарств на харчування та частки витрат домогосподарств на комунальні послуги. Розмір частки витрат

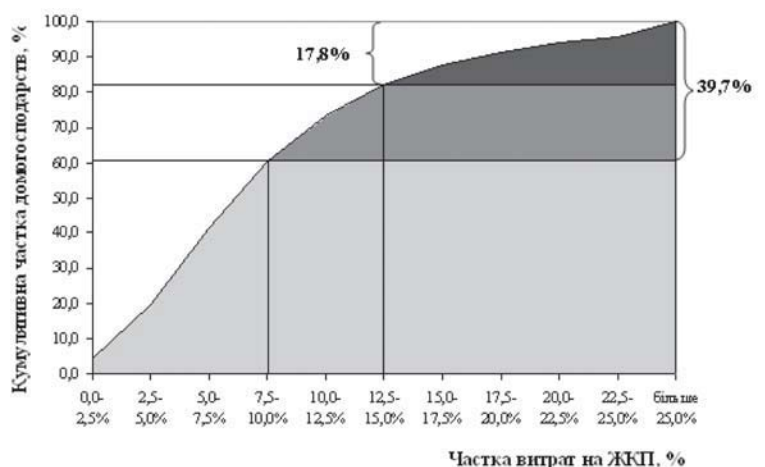

Рис. 5. Розподіл домогосподарств України за часткою витрат на житлово-комунальні послуги у 2010 році, %

Таблиця 2. Структура витрат та платіжної дисципліни за житлово-комунальні послуги домогосподарств України

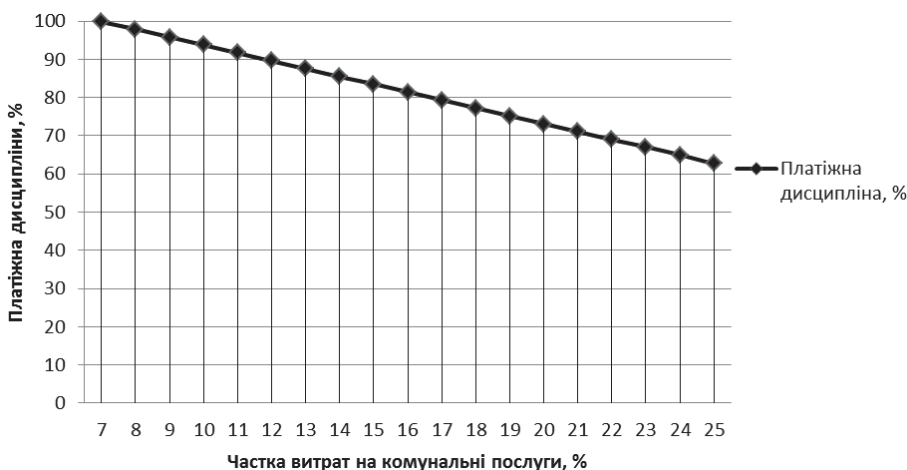

Рис. 6. Графік залежності платіжної дисципліни від частки витрат домогосподарств на житлово-комунальні послуги, %

Рік	Платіжна дисципліна, %	Частка витрат домогосподарств на житлово-комунальні послуги, %
2002	92,8	51,6
2003	94,1	51,6
2004	98,9	51,6
2005	99,0	51,6
2006	99,0	51,6
2007	99,0	51,6
2008	95,5	51,6
2009	97,7	51,6
2010	99,0	51,6
2011	99,0	51,6

мо на рівні 2010 року — 51,6%. Зміну частки витрат на житлово-комунальні послуги візьмемо у діапазоні 7—25% (рис. 6). Якщо визначити границю значення платіжної дисципліни домогосподарств за житлово-комунальні послуги на рівні 90%, за умов збереження частки витрат на харчування на рівні показника 2010 року (51,6%), частка витрат домогосподарств на ЖКП, за графіком, наведеним вище, може сягати 11,82%. Подана модель прогнозує можливість збереження 90%-ої платіжної дисципліни при підвищенні тарифів для населення на ЖКП на 27%. Виходячи з даних тарифів у сфері теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення та потреби їх приведення до економічно обгрунтованого рівня за умови підвищення на 37 та 32% відповідно, модель дозволяє спрогнозувати утримання платіжної дисципліни в Україні на рівні 92%.

Таким чином, формується комплекс взаємопов'язаних індикаторів спроможності та поведінки домогосподарств, ґрунтуючись на якому, держава може запровадити соціально орієнтовану модель реформування та розвитку сфери комунальних послуг.

ВИСНОВКИ

Аналіз соціальної доступності житлово-комунальних послуг на макроекономічному та мікроекономічному рівнях свідчить про багатофакторність цього явища, зокрема про:

- об'єктивну потребу оцінювання спроможності домогосподарства у сукупності з питомими витратами на інші товари першої необхідності;
- потенціал підвищення тарифів та цін є достатньо обмеженим через низький рівень добробуту населення України порівняно з країнами Європейського Союзу та деякими країнами СНД.

Запропонована модель залежності платіжної дисципліни населення від соціальної доступності житлово-комунальних послуг дозволяє спрогнозувати соціально прийнятний рівень підвищення тарифів, що не призведе до соціального опору у вигляді відмови від своєчасної сплати. Проте залишається відкритим питання здатності держави забезпечити належний рівень соціального захисту для вразливих верств населення та сформувати довіру споживачів до сфери житлово-комунальних послуг, стратегічним завданням якої є підвищення якості та прозорості.

Подальші наукові розвідки мають бути пов'язані з побудуванням моделей соціальної доступності за умови поступового приведення до економічно обгрунтованого рівня тарифів і цін у сфері житлових та комунальних послуг, удосконаленням механізмів соціального захисту в частині покращення гнучкості та адресності з використанням досвіду провідних країн Європейського союзу, де запроваджено комплексний соціально орієнтований підхід до реформування сфери житлових та комунальних послуг.

Література:

1. Башмаков И. Показатель дисциплины платежей — интегральный параметр успеха российской реформы ЖКХ. / И.А. Башмаков / Реформа ЖКХ — 2005. — № 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.cenef.ru/art_11212_119.html.
2. Хачатрян С.Р. Методы измерения и моделирования процессов расширения социальной доступности улучшения жилищных условий населения // Аудит и финансовый анализ. — 2001. — № 3 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cfin.ru/press/afa/2001-3>.
3. Саріогло В.Г. Статистичне оцінювання диференціації доходів домогосподарств на муніципальному рівні // Статистика України. — 2007. — № 2. — С. 20—25.
4. Герасименко С.С. Багатомірний порівняльний аналіз в оцінювання бідності / С.С. Герасименко, О.А. Чуприна, О.О. Чуприна / Статистика України. — 2012. — № 2. — С. 59—63.
5. Ермишина А.В. Оценка ценовой доступности жилищно-коммунальных услуг населению. [Електронний ресурс]. — 2012. — Режим доступу: <http://www.socpolitika.ru/rus/692/695/document7503.shtml>.
6. Підвищення рівня адресності програм соціальної допомоги в Україні. Дослідження Світового банку / Загал. ред. Е.Д. Теслюк. — Світовий банк — Версо-04. — 2010. — 107 с.
7. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії. Закон України від 05.10.2000 N 2017-III [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. — 2012. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
8. Витрати домогосподарств європейських країн та країн СНД на окремі види житлово-комунальних послуг. Презентаційні матеріали Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг від 18.01.2012 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Нацком-послуг. — 2012. — Режим доступу: <http://nkr.gov.ua>
9. Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.1995 № 848 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. — 2012. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/848-95>.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2012 р.